

MONDELINGE TAALVAARDIGHEID

Van ondergeschoven kindje naar motiverend onderdeel van het curriculum

Presenteren, debatteren, meningen uitwisselen in gesprekken: stuk voor stuk zijn het belangrijke vaardigheden om mee te kunnen komen in het onderwijs en in de samenleving. Goede redenen om mondelinge taalvaardigheid een prominente plaats te geven in het curriculum. Daarom zetten docenten van het Calvijn College in Goes in op een stevige doorlopende leerlijn mondelinge taalvaardigheid in het voortgezet onderwijs.

NELLIANNE VAN SCHAİK, MARTIJN KNOOK & GERDINEKE VAN SILFHOUT

De doelen mondelinge taalvaardigheid – luisteren, spreken en gesprekken voeren – komen er in de onderwijspraktijk veelal bekaaid van af. Zo blijkt uit de peiling van de Inspectie van het Onderwijs in het basisonderwijs dat expliciete leerdoelen mondelinge taalvaardigheid relatief onbekend en niet leidend zijn. Leerkrachten werken vooral incidenteel aan mondelinge taalvaardigheid (Van Langen et al., 2017). In het voortgezet onderwijs wordt de meeste tijd besteed aan spellen en formuleren, en krijgt onder andere mondelinge taalvaardigheid minder

tot weinig aandacht (Van der Leeuw et al., 2017).

Het werken aan mondelinge taalvaardigheid levert echter veel op. Allereerst zijn er mogelijkheden om te werken aan samenhang tussen taaldomeinen: lezen, schrijven, spreken, fictie en literatuur. Bij de voorbereiding op een debat lezen leerlingen bijvoorbeeld artikelen uit kwaliteitskranten en schrijven ze een betoog over een debatstelling. Daarnaast biedt een doordacht curriculum mondelinge taalvaardigheid kansen om leerlingen te motiveren voor het schoolvak Nederlands. Landelijk kan het onderdeel debatteren op veel waardering van leerlingen rekenen (Van der Leeuw et al., 2017). Reden te meer om in te zetten op een doorlopende

Leerlingen van het Calvijncollege. Foto: Anda van Riet

leerlijn mondelinge taalvaardigheid, waarin leerlingen leren spreken, debatteren en presenteren over steeds complexere onderwerpen, en hun repertoire aan technieken uitbreiden.

Leerlijn

Niet alle leerlingen reageren even enthousiast als mondelinge taalvaardigheid op het programma staat. Spreken voor in de klas en je gedachten onder woorden brengen in de groep werpt voor een deel van de leerlingen een grote drempel op. Dat is de reden dat op het Calvijn College in Goes de docenten een doorlopende leerlijn mondelinge taalvaardigheid hebben ontwikkeld waarin

aandacht is voor presenteren, debatteren en het voeren van (literaire) gesprekken. In de onderbouw leren leerlingen in een veilige omgeving hun spreekangsten te overwinnen. Dat gebeurt door informele spreekopdrachten (zie kader 1 voor een voorbeeld) en door boekpresentaties en korte pitches te houden over onderwerpen die bij hun belevingswereld passen. Er is veel aandacht voor het overwinnen van spreekangst, het geven van (peer)feedback, en leerlingen oefenen vaak laagdrempelig in kleinere groepen. Ook is er al aandacht voor debatteren, bijvoorbeeld door Lagerhuisdebatten te voeren over actuele en aansprekende onderwerpen voor onderbouwleerlingen.

Spreken voor in de klas en je gedachten onder woorden brengen in de groep werpt voor een deel van de leerlingen een grote drempel op

In de vierde klas vwo oefenen leerlingen het presenteren op een hoger niveau, onder andere gekoppeld aan literatuur. Ze lezen in groepjes een literair werk en geven een gestructureerde presentatie voor de klas. Ook gaan ze met elkaar in gesprek over hun leeservaringen aan de hand van een gespreksleidraad en bediscussieren de inhoud van de gelezen boeken. De docenten maken daarbij gebruik van ontwerpregels die een goede basis vormen voor literatuuronderwijs waarin het zelfinzicht en sociaal inzicht van leerlingen gestimuleerd wordt (Schrijvers, 2018). Debatteren krijgt in klas 4 ook een plaats in het curriculum: de leerlingen debatteren met elkaar over actuele stellingen in de vorm van een Lagerhuisdebat.

Wat leerlingen leren en oefenen in het derde en vierde leerjaar dient als fundament voor klas vijf en zes. In de vijfde klas leren leerlingen de basisbeginselen van het parlementaire debat en debatteren ze twee tegen twee in de klas. Leerlingen verzorgen samen met de leraar de feedback. Elke les is er naast de debatgroep ook een feedbackgroep actief. Met behulp van rubrics beoordelen leerlingen elkaar en na een debat evalueert de feedbackgroep het gehouden debat, waarbij de docent aanvult waar dat nodig is. In de zesde klas houden leerlingen een compleet parlementair debat over gecompliceerde stellingen in een open ruimte, dat wil zeggen dat ze 'vrij' en zonder katheder presenteren.

Leerlingen leren ook inhoudelijk argumenten goed te beredeneren en met feiten te onderbouwen, gebaseerd op betrouwbare bronnen. Verder leren ze hun boodschap scherp te verwoorden en te versterken met stijlfiguren en beeldspraak, waarmee een koppeling wordt aangebracht tussen het leren, herkennen en gebruiken van stijlfiguren en spreekvaardigheid. Zie kader 2 voor de opbouw van de leerlijn vwo 3-6. Voor de havoleerlingen heeft het docententeam een vergelijkbare doorlopende leerlijn ontwikkeld.

Leerlingen verkopen een product. Zes leerlingen staan elk in een hoek van het lokaal en prijzen hun product aan. Het publiek (de rest van de klas) loopt rond. Aan het eind gaat het publiek staan bij de leerling die het de beste vond. In verschillende rondes kunnen alle leerlingen van de klas binnen een les spreken. Eventueel kun je een eindronde doen, met de beste leerlingen van elke ronde. Geef leerlingen vijf minuten voorbereiding om een product te kiezen en een strategie te bedenken.

Aanwijzingen inhoud:

- verkoop een bestaand of verzonnen product
- beschrijf het uiterlijk / de vorm
- noem voordelen
- maak duidelijk waarom dit product beter is dan andere
- wijs op het gebruiksgemak
- let op de milieuvoordelen
- beschrijf eventueel het productieproces (fair trade, ...)

Aanwijzingen presentatie:

- gebruik versterkende bijvoeglijke naamwoorden
- maak passende gebaren
- trek met je stem en manier van doen de aandacht van het publiek (je staat op de markt)

Kader 1. Informele spreekoefening voor klas 3: 'Op de markt'

	VOORBEREIDING	DOEL
<i>derde leerjaar</i>		
leerlingen houden in tweetallen een presentatie over een taalkundig onderwerp	<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor: voorbereiding – structuur – zenuwen – houding • oefenen in groepjes van vier 	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen kunnen gestructureerd, met een verzorgde houding en los van blad een presentatie houden over een onderwerp dat verder van hen afstaat
Lagerhuisdebat	<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor: soorten argumenten – participatie – een goede luisterhouding – respect • oefendebat met feedback door medeleerlingen 	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen kunnen argumenten geven en weerleggen bij een eenvoudige, maatschappelijk relevante stelling • leerlingen kunnen deelnemen aan een debat
<i>vierde leerjaar</i>		
leerlingen houden in tweetallen een presentatie over een literair werk	<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor: voorbereiding – structuur – houding – boeiend spreken • oefenen door middel van speech – feedback door docent en medeleerlingen 	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen kunnen gestructureerd, met een verzorgde houding en zonder spiekbrieftje in de open ruimte, een presentatie houden over een literair werk
leerlingen voeren een literair gesprek (eenvoudig)	<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor: gesprekstechnieken – verhaal-analytische begrippen – beoordelingswoorden 	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen kunnen een eenvoudig gestructureerd gesprek voeren waarin ze een literair werk in groepsverband analyseren
Lagerhuisdebat (gestructureerd)	<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor: opening en afronding van een debat – de opbouw van argumenten – participatie – presentatietechniek • oefendebat met feedback door medeleerlingen 	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen kunnen argumenten geven en weerleggen bij een stelling over een actueel, maatschappelijk thema • leerlingen kunnen deelnemen aan een debat
<i>vijfde leerjaar</i>		
parlementair debat (eenvoudig)	<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor: structuur – standaardgeschildpunten – opbouw argument ('sexi') – bewijsvoering – brongebruik – presentatietechniek – overtuigend spreken • voorbeelddebat bekijken en bespreken, spreekoefeningen, proefdebat met feedback door docent en medeleerlingen 	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen kunnen bij een stelling over een actueel maatschappelijk thema gestructureerd en overtuigend argumenten geven en weerleggen, op basis van bronnen
leerlingen voeren een literair gesprek	zie leerjaar 4	zie leerjaar 4
<i>zesde leerjaar</i>		
parlementair debat	<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor: al het bovenstaande – je verplaatsen in de tegenpartij – zorgvuldig redeneren – aandacht voor framing en stijlfiguren • proefdebat met feedback door docent en medeleerlingen – videoanalyse 	<ul style="list-style-type: none"> • leerlingen kunnen in de open ruimte zowel voor als tegen een gecompliceerde stelling gestructureerd, overtuigend en met gevarieerd taalgebruik argumenten geven en weerleggen, op basis van bronnen
leerlingen voeren een literair gesprek	zie leerjaar 4 en 5	zie leerjaar 4 en 5

Kader 2. Voorbeeld doorlopende leerlijn mondelinge taalvaardigheid vwo 3-6

Randvoorwaarden voor goed onderwijs in mondelinge vaardigheden zijn het bieden van structuur, vertrouwen en uitdaging, het hebben van duidelijke succescriteria en formatief werken

Randvoorwaarden

Goed onderwijs in mondelinge taalvaardigheden moet aan belangrijke randvoorwaarden voldoen. De belangrijkste zijn het bieden van structuur, vertrouwen en uitdaging, het hebben van duidelijke succescriteria en formatief werken. Het aanleren van de juiste structuren houdt in dat leerlingen de sprekerstaken van de verschillende debatbeurten leren onderscheiden. Ze weten bijvoorbeeld welke spreektaken de eerste voorstander heeft en op welke manier de eerste tegenstander daarop gestructureerd moet reageren. Met behulp van een format bereiden leerlingen hun beurten voor, waardoor ze alle belangrijke onderdelen van een debatbeurt in de voorbereiding meenemen. Nog belangrijker is het om leerlingen te bekwamen in het opbouwen van argumenten. Op het Calvin College doen leerlingen dat met behulp van het *sexi-model*: *statement* (bewering), *explanation* (redenering) en *illustration* (bewijsvoering). Doordat leerlingen mondeling argumentatiestructuren leren gebruiken, is een koppeling met het examendoel Argumenteren goed mogelijk. Daarnaast passen

zij deze structuren toe in schriftelijke betogen, waardoor er eenzelfde focus van instructie bij verschillende taaldomeinen is.

Minstens zo belangrijk is het ontwikkelen van vertrouwen. Elke eindopdracht bereiden we voor met informele spreekopdrachten, die verschillende aspecten van de presentatietechniek en de argumentatieve vaardigheden omvatten. Zo doen leerlingen zelfvertrouwen op bij het spreken door te spreken (Van Grieken et al., 2011). De docenten hebben een reeks met informele opdrachten ontwikkeld op verschillende niveaus, in de verschillende leerjaren. Leerlingen moeten bijvoorbeeld ‘een rondje associëren’: in een hoog tempo en met ondersteuning van een ritme moeten ze heel snel reageren op elkaars woorden. Maar ook een ‘tongtwister’, een ‘troublespeech’ of een ‘ballondebat’ (zie <bit.ly/lm-debat> voor deze en andere werkvormen) bereiden leerlingen op een informele manier voor op serieuze spreekopdrachten.

Leerlingen leren ook in een veilige setting omgaan met feedback op hun presentatietechniek. Daarbij is het van belang oog te houden voor de stijl van presenteren die bij de leerling past. De docenten doen dat door de mogelijkheden in groei altijd zichtbaar te maken, bijvoorbeeld via rubrics. Voor elke leerling is het mogelijk uitdaging te blijven bieden: inhoudelijk, bij het verdiepen van de argumenten, maar ook op het gebied van presentatietechniek. Naast activerende, voorbereidende spreekopdrachten worden leerlingen door middel van de onderwerpskeuze van de stellingen gestimuleerd hun kritisch denkvermogen verder te ontwikkelen.

Formatief evalueren en duidelijke succescriteria vormen de laatste randvoorwaarden. Er is veel aandacht voor het samen verhelderen van succescriteria; rubrics met criteria op het gebied van presentatietechniek, structuur en inhoud helpen de leerlingen feedback te geven en te ontvangen. In de rubrics is bijvoorbeeld zichtbaar wat docenten willen zien als een leerling presenteert: hoe gebruik je je handen, wat doe je met je stem, sta je stil of wiebel je? Ook voeren leerlingen aan de hand van de succescriteria een videoanalyse van een eigen debatbeurt uit. Ze krijgen op die manier veel

inzicht in hun niveau op het gebied van spreekvaardigheid en kunnen aan concrete verbeterpunten werken, voordat ze een schoolexamen spreekvaardigheid uitvoeren.

Resultaten

Door de leerlijn mondelinge taalvaardigheid is er op het Calvin College een levendige debatcultuur ontstaan met onder andere verschillende debatclubs. Veel van de oud-leerlingen geven aan niet alleen veel geleerd te hebben, maar ook plezier te hebben beleefd aan goed leren spreken en schrijven bij het vak Nederlands. Op het Calvin College wordt al jaren een enquête afgenomen onder oud-leerlingen, die in het tweede jaar van hun studie terugkijken op hun schoolloopbaan op havo/vwo. De teamleiders zetten deze enquête uit in samenwerking met het decanaat. De leerlingen wordt onder andere gevraagd bij welke vakken ze vaardigheden opdeden waar ze nu, in het hoger onderwijs, veel profijt van hebben. Nederlands wordt steevast genoemd als een van de vakken waar ze veel voordeel van hebben. Met name op het gebied van debatteren, presenteren en schrijven blijken veel leerlingen een voorsprong te ervaren op medestudenten. Ook geven ze vaak aan dat ze kritisch hebben leren denken en goed weten hoe ze hun mening kunnen onderbouwen.

Door ook mondelinge taalvaardigheid volwaardig deel te laten uitmaken van het curriculum, worden juist de ‘vaardigheden voor het leven’ voor leerlingen goed zichtbaar. Daarbij komt dat de vele spreek- en argumentatieopdrachten leerlingen aanzetten tot veelvuldig teksten lezen op een hoog niveau – ze leren informatie kritisch verwerven, verwerken en verstrekken. Leerlingen geven dat ook aan: door debatteren ben ik met een kritische blik het nieuws gaan volgen, heb ik geleerd me altijd te verdiepen in de ándere kant van een kwestie.

Tips en trucs

Om een leerlijn mondelinge taalvaardigheid goed neer te zetten, is een schoonmaakbeurt van het curriculum een vereiste. En moeten verbindingen worden gezocht tussen de vaardigheden: waar kun je het betoog kop-

Om een leerlijn mondelinge taalvaardigheid goed neer te zetten, is een schoonmaakbeurt van het curriculum een vereiste

pelen aan het oefenen van een debat, inclusief het domein argumenteren? Daarbij is het van belang vanuit het einde van het voortgezet onderwijs terug te redeneren: waar willen we leerlingen laten uitkomen en wat hebben ze in voorgaande leerjaren dus nodig? Op die manier kun je het curriculum van onder- en bovenbouw ook goed laten aansluiten. Ook kun je de verbinding met andere vakken leggen. In combinatie met het vak biologie kun je leerlingen laten schrijven over een medisch-ethisch thema waaraan je een debat koppelt. En voor wie de verdieping liever zoekt in de rijke inhoud van de neerlandistiek, er zijn genoeg mogelijkheden: een rondetafeldebat over taalverandering of taalverloeding, een pitch over de (on)zin van grammatica-onderwijs en een presentatie over taalvererving bij kinderen. ■

Wilt u meer weten over de leerlijn mondelinge taalvaardigheid op het Calvin College Goes? Neem dan contact op met Nellianne van Schaik (<scm@calvincollege.nl>) of Martijn Knook (<knm@calvincollege.nl>).

LITERATUUR

- Grieken, R. van, Noordhuis, A., & Piras, D. (2011). *Debatteren om te winnen: De kunst van het overtuigen*. Haystack.
- Langen, A. van, Druten-Frietman, L. van, Wolbers, M., Teunissen, C., Strating, H., Dood, C., Geelen, A., & Binsbergen, M. (2017). *Peilingsonderzoek mondelinge taalvaardigheid in het basisonderwijs: Rapportage*. KBA.
- Leeuw, B. van der, Meestringa, T., Silfhout, G. van, Smit, J., Hoogeveen, M., Prenger, J., Langberg, M., & Jansma, N. (2017). *Nederlands: Vakspecifieke trendanalyse 2017*. SLO.
- Schrijvers, M. (2018). Zelfinzicht en sociaal inzicht opdoen in literatuurlessen: Ontwerp van een interventie voor havo 4. *Levende Talen Tijdschrift*, 19(3), 3–12.